

DOI 10.31392/ONP.2786-6890.7(2)/2.2024.16

UDC 37 (477)

THE DOMESTIC LICEUM UNDER MARTIAL LAW: EDUCATIONAL TRANSFORMATIONS AND CHANGES IN THE USE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES

Liliya Baranovska

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of Preschool Education Department,
Dragomanov Ukrainian State University,
9, Pyrohova Str., Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-3437-7995>
e-mail: liliya03.05@ukr.net

Mikhailo Yaremenko

Honored Teacher of Ukraine, Director
of the Liceum «Small Academy of Sciences»
of the Belotserkiv City Council, Kyiv Region,
30, Pavlichenko Str., Bila Tserkva, Ukraine
<https://orcid.org/0009-0000-95343732>
e-mail: statelic@ukr.net

Anastasiya Ilutsa

Applicant of the Small Academy
of Sciences competition, 10th grade student
of the Liceum «Small Academy of Sciences»
of the Belotserkiv City Council,
Kyiv Region,
30, Pavlichenko Str., Bila Tserkva, Ukraine
e-mail: ilutsanastya@gmail.com

Annotation. In connection with the war, the educational process of the lyceum as an institution of general secondary education underwent transformations in the organization of training and education of its subjects, in the choice of content, methods of educational activity, the concept of the application of innovative educational technologies changed. The purpose of the study was to find out the specifics of the influence of the state of war in Ukraine on the organizational, methodical, content aspects of the educational process in the lyceum, the implementation of educational work, and the identification of the possibilities of using innovative technologies in the education of older teenagers. The methods of scientific research were: theoretical (analysis, synthesis, generalization, comparison), historiographic – they were used for the theoretical study of the problem, familiarization with the legislative basis of the functioning of the lyceum as an institution of general secondary specialized education; to clarify the specifics of the legal provision of the educational process in war conditions, to find out the types of innovative technologies that are pedagogically appropriate for activities with high school students; empirical: interviews, questionnaires, conversations, observations – used to find out the nature of transformations in the lyceum during the war. The results of the study: organizational transformations were revealed: a remote form was introduced, the location of training during the air raid became a shelter, equipped with everything necessary for the continuation of educational activities; the lack of an opportunity to constantly study face-to-face to a certain extent negatively affected the level of final success of lyceum graduates; increased psychological support provided by a psychologist and teachers; methodical transformations have been established: video lessons, webinars, and quest lessons began to be used; the volume of students' independent work increased; content transformations: emphasis is placed on the teaching of civic education, history, and the Ukrainian

language as a national language; issues of national security, safety of the educational environment; in the educational work, the patriotic is deepened, national, volunteer directions. It was found that the use of innovative educational technologies is based on taking into account the age characteristics of older teenagers and the specifics of the teaching subject: electronic cards, master classes on various sports, video lessons, seminars-workshops.

Key words: lyceum, martial law, educational innovations, organizational, methodical, content transformations.

DOI 10.31392/ONP.2786-6890.7(2)/2.2024.16

УДК 37 (477)

ВІТЧИЗНЯНИЙ ЛІЦЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ОСВІТНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА ЗМІНИ У ВИКОРИСТАННІ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Барановська Л. В.

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри дошкільної освіти,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова,
вул. Пирогова, 9, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-3437-7995>
e-mail: liliya03.05@ukr.net

Яременко М. Г.

Заслужений учитель України,
директор Білоцерківського академічного ліцею
«Мала академія наук» Білоцерківської міської
ради Київської області,
вул. Павліченко, 30, Біла Церква, Україна
<https://orcid.org/0009-0000-95343732>
e-mail: statelic@ukr.net

Луца А. О.

аплікант конкурсу наукових робіт
Малої академії наук,
учениця 10 класу Білоцерківського
академічного ліцею
«Мала академія наук» Білоцерківської
міської ради Київської області
вул. Павліченко, 30, Біла Церква, Україна
e-mail: ilutsanastya@gmail.com

Анотація. У зв'язку з війною освітній процес ліцею як закладу загальної середньої освіти зазнав трансформацій в організації навчання і виховання його суб'єктів, у виборі змісту, методики освітньої діяльності, змінилась концепція застосування інноваційних освітніх технологій. Мета дослідження полягала в з'ясуванні особливостей впливу воєнного стану в Україні на організаційний, методичний, змістовий аспекти освітнього процесу в ліцеї, здійснення виховної роботи, виявлення можливостей використання інноваційних технологій в навчанні старших підлітків. Методами наукового пошуку були: теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення, порівняння); історіографічний – їх використано для теоретичного вивчення пробле-

ми, ознайомлення із законодавчою базою функціонування ліцею як закладу загальної середньої профільної освіти; для уточнення особливостей правового забезпечення освітнього процесу в умовах війни, з'ясування видів інноваційних технологій, педагогічно доцільних для діяльності з учнями старшої школи; емпіричні: інтерв'ювання, анкетування, бесіди, спостереження – застосовано для з'ясування характеру освітніх трансформацій у ліцеї під час війни. Результати дослідження: виявлено організаційні трансформації: уведена дистанційна форма, локацією навчання стало укриття, оснащене всім необхідним для продовження під час повітряної тривоги освітньої діяльності; відсутність можливості постійно навчатись очно певною мірою негативно вплинуло на рівень підсумкової успішності випускників ліцею; посилився психологічний супровід освітньої діяльності, забезпечений психологом і викладачами; установлено методичні трансформації: стали використовуватись відеоуроки, вебінари, уроки-квести; збільшився обсяг самостійної роботи учнів; змістові зміни: акцентуються питання викладання громадянської освіти, історії, української мови як національної; питання національної безпеки, безпеки освітнього середовища; у виховній роботі поглиблюються патріотичний, національний, волонтерський напрями. Виявлено, що використання інноваційних освітніх технологій базується на врахуванні вікових особливостей старших підлітків та специфіки предмета викладання: електронні карти, майстер-класи з різних видів спорту, відеоуроки, семінари-практикуми.

Ключові слова: ліцей, воєнний стан, освітні інновації, організаційні, методичні, змістові трансформації.

Вступ та сучасний стан проблеми дослідження. Підступна війна, розв'язана російським агресором, є соціальним лихом. Вона повністю розбалансувала життя українського суспільства. Кожна сфера нашої життєдіяльності зазнала дестабілізації. Освіта тісно пов'язана із суспільним життям, тому в умовах воєнного стану, який був уведений в Україні у зв'язку із повномасштабним вторгненням росії 24 лютого 2022 року, ця сфера виявилась найбільш вразливою. Як зазначають експерти Інституту аналітики та адвокації, від початку вторгнення 3793 заклади освіти постраждали від бомбардувань, обстрілів, шахедних атак, 365 з них – зруйновані вщент (дані 2023 року). Ці відомості сьогодні можуть бути не зовсім повними, оскільки і в 2024 році як перед початком нового навчального року, так і нині процес знищення насамперед матеріальних ресурсів вітчизняної освіти продовжується. Безперечно, найбільших втрат зазнали заклади освіти Півдня, Сходу, територій, прилеглих до місць проведення воєнних дій. З огляду на зазначене, велика кількість здобувачів освіти різних рівнів втратили можливість долучатись до навчального процесу, вимушені переміститись до більш безпечних регіонів країни чи й емігрувати за кордон. У зв'язку з війною освітній процес закладів освіти зазнав трансформацій у всіх його аспектах: в організації навчання і виховання його суб'єктів, у виборі методології, методики освітньої діяльності тощо. Ліцеї як компонент системи вітчизняної освіти теж зазнали всіляких трансформацій. Дослідження присвячене виявленню змін, які відбулись в освітньому процесі саме цього типу освітніх інституцій, уточненню їх причин та окресленню перспектив збереження якості освіти його випускників.

У статті використовуватимемо такі основні поняття із визначеними для них дефініціями: освіта в умовах війни – функціонування сфери освіти з моменту повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України 24 лютого 2022 року; дистанційна форма навчання – форма організації освітнього процесу в умовах віддаленості один від одного його учасників на базі сучасних освітніх, інформаційно-комунікаційних (цифрових) технологій; змішана форма навчання – форма, що передбачає поєднання навчання учнів у супроводі педагога та самостій-

не, із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій, поєднання очного та дистанційного навчання; освітня технологія – спосіб спільної діяльності викладача та учнів, якому властиві: послідовність у реалізації дій (алгоритмічність); постійне й систематичне вимірювання рівнів навчальних досягнень і сформованості виховних якостей (діагностичність), взаємозв'язок основних елементів технології, якими є мета, зміст, форми, методи, засоби взаємодії учасників педагогічного процесу, результат (системність); особистісно зорієнтована освітня технологія – метою навчання і виховання є формування особистісних цінностей їхнього суб'єкта; реалізовується за умов, коли учень і педагог працюють в єдиному емоційно-чуттєвому діапазоні, який запобігає психологічному напруженню, як переживанню небезпеки від неделікатного втручання вчителя у життя учнів.

Дотичними до проблеми нашого наукового інтересу є результати досліджень учених, аналітиків, працівників Державної служби якості освіти, Міністерства освіти і науки України. Так, зокрема аналітики І. Когут, О. Нікуліна, О. Сирбу, Т. Жерьобкіна, Ю. Назаренко дослідили, як рік повномасштабного вторгнення вплинув на українські школи [2]. Запропоновані результати дослідження, проведені аналітичним центром Cedos за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» на основі національного опитування батьків, дослідження кейсів, обробки вторинних даних. Акцентована увага на регіональних особливостях руйнувань освітньої інфраструктури, впливі війни на організацію освітнього процесу, зміну форм навчання, зниження рівня доступу учнів до занять; на учасників освітнього процесу (втрати часу навчання, їхній психоемоційний стан), на діяльність вчительства (робоче навантаження, психоемоційний стан); на переміщення учнівства та вчительства; на відновлення освітньої інфраструктури та співпрацю шкіл і громад із стейкхолдерами [2, с. 6-7].

Державною службою якості освіти розроблено рекомендації «Безпечне освітнє середовище» [1]. Основними з них є створення: безпечного фізичного простору для перебування учнів та працівників; безпечного освітнього середовища; проведення щоденного інформування щодо протоколів безпеки з дітьми; інформування учнів про правила мінної безпеки та ін. М. Чикалова та Н. Юхно виокремили особливості освітнього процесу під час війни, переваги і недоліки дистанційного навчання, обґрунтували доцільність використання змішаної форми навчання, здійснили порівняння процесу надання онлайн-послуг учням гімназії та студентам університету [6]. О. Кудря присвятила свою публікацію характеристиці ролі вчителя у створенні безпечного освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти: автор вважає, що ця діяльність має базуватись на комплексному підході, оскільки він об'єднує фізичну безпеку, психологічну підтримку, адаптацію освітнього процесу, соціальну інтеграцію [3, с. 180]. Т. Ремех також важливою вважає цю діяльність, свою статтю присвятила формуванню моделей безпечної поведінки школярів [5]. Автором виявлено, що не всі трансформації в освіті, спричинені воєнним станом в Україні, мають негативні наслідки. Зокрема це стосується змісту навчання: у 2022 році був оновлений зміст навчальних програм обов'язкової складової. Цих позитивних змін зазнали програми з предметів: «Громадянська освіта», «Основи правознавства», «Захист України». До їхнього змісту були включені питання щодо збройного конфлікту, міжнародного гуманітарного права, моделей безпечної поведінки. Із січня 2023 р. введена програма курсу за вибором учнів 10-12 класів «Вивчаючи міжнародне гуманітарне право», в якій є тема «Основи безпеки та правила поведінки в період збройного конфлікту» [5, с. 288-268]. Таким чином, у зробленому вище огляді констатовано виявлені трансформації в освітньому процесі

закладів загальної середньої освіти, які стосуються організації освітньої діяльності (в умовах війни надаються переваги дистанційній формі навчання, бажаною була б змішана), пріоритетом керівництва і вчительства цих закладів стала безпека здобувачів освіти, яка включає фізичну, освітню, психологічну складові; на протипагу змісту навчання в закладах середньої освіти, які функціонують на тимчасово окупованих територіях (який зазнає зростання), на решті територій зміст навчальних курсів певною мірою оновлений й зорієнтований на утвердження в учнівської молоді європейських цінностей, формування української національної ідентичності, патріотизму й прагнення захищати Вітчизну.

Мета дослідження полягала в з'ясуванні особливостей впливу воєнного стану в Україні на організаційний, методичний, змістовий аспекти освітнього процесу в ліцеї, здійснення виховної роботи, виявлення можливостей використання інноваційних технологій навчання старших підлітків. Реалізація визначеної мети передбачала необхідність виконання таких **завдань**: уточнення дефініцій ключових понять із досліджуваної проблеми; здійснення нормативно-правового й стисло наукового аналізу проблеми освітньої діяльності вітчизняних закладів середньої освіти в умовах повномасштабного вторгнення; розроблення діагностичного інструментарію і з його допомогою здійснення дослідження з уточнення організаційних, методичних, змістових трансформацій в освітній діяльності ліцею, як закладу загальної середньої профільної освіти; визначення педагогічно доцільних інноваційних технологій навчання учнів старшої професійно поглибленої школи та експериментальне виявлення тих із них, які використовуються в закладі цього типу під час війни.

Методи дослідження. Основними методами, використовуваними нами під час наукового пошуку, були: теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення, порівняння); історіографічний – вони застосовувались для вивчення проблеми дослідження в науковій періодиці, для аналізу законодавчої бази про освіту, про ліцей як заклад загальної середньої профільної освіти; уточнення особливостей правового забезпечення освітнього процесу в умовах війни, з'ясування видів інноваційних технологій, педагогічно доцільних для діяльності з учнями старшої школи (старшими підлітками); емпіричні: інтерв'ювання, анкетування, бесіди, спостереження за учасниками освітнього процесу – використовувались для виявлення особливостей освітнього процесу академічного ліцею в умовах війни та з'ясування характеру трансформацій в його організації, методиці і змісті проведення занять, можливостей використання освітніх інновацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. На початок 2021-2022 навчального року в Україні було близько 14 тисяч закладів загальної середньої освіти, в яких навчалось більше 4 млн. учнів. У сільській місцевості розташовано 60% шкіл, але навчалось у них 28% учнів. Більшістю шкіл в Україні (97%) володіють і керують територіальні громади. Вони є відповідальними за фінансування шкіл (утримання приміщень, створення освітнього середовища, оплату праці персоналу шкіл). Проте оплата праці працівників здійснюється за рахунок коштів, отриманих з державного бюджету у формі освітньої субвенції [3, с. 14]. Ці статистичні дані суттєво змінилися у зв'язку із повномасштабною агресією росії.

Ліцей є закладом загальної середньої освіти, що забезпечує здобуття профільної середньої освіти [4]. Це заклад середньої освіти III-го ступеня. До найважливіших завдань освітньої установи цього типу належать: всебічний розвиток, навчання, виховання, виявлення обдарувань, соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдоско-

налення і здобуття освіти протягом життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності, дбайливого ставлення до родини, своєї країни, довкілля тощо. «Положенням про ліцей» також надано повноваження цьому закладу загальної середньої профільної освіти «розробляти, удосконалювати та впроваджувати нові освітні технології і форми організації освітнього процесу» [4].

Широкомасштабне вторгнення росії спричинило новий статус галузі, що формує особистість, навчає її та виховує. Освіта в умовах війни зумовила появу трансформацій в діяльності її закладів, було змінено й режим роботи ліцеїв. Наше дослідження проводилось в третьому році війни, упродовж вересня-жовтня 2024 року, саме в той період, коли Україна цілодобово зазнавала шахедних атак, руйнувань балістичними ракетами й іншим озброєнням агресора. Експериментальною базою був Білоцерківський академічний ліцей «Мала академія наук». Заклад засновано 1995 року, розпочав свою діяльність у 1996 році, як профільний заклад загальної середньої освіти. Учні поглиблено опановували зміст навчання за профілями «Економіка» та «Право». Нині у закладі функціонує 6 класів загальною чисельністю 170 учнів. Профільне навчання здобувачів освіти відбувається за трьома напрямками: математичним, історичним і філологічним. Щорічно учні ліцею здійснюють наукові дослідження під егідою Малої академії наук. Для проведення наукового пошуку, результати якого запропоновані в статті, теж були долучені учні, які здійснюють дослідження в МАН з педагогіки. В експерименті взяли участь 14 педагогічних працівників ліцею, 115 учнів 10-11 класів.

Дослідження дало змогу уточнити, що Білоцерківський академічний ліцей з перших днів війни функціонує в правовому полі, визначеному МОН України. На основі наказів, листів міністерства, рекомендацій щодо їх виконання (Листи про організацію 2022-2023, 2023-2024, 2024-2025 навчальних років в закладах середньої освіти, «Щодо окремих питань організації освітнього процесу в умовах воєнного стану») в ліцеї видавались накази, розпорядження щодо форм організації освітнього процесу, створення безпечного освітнього середовища. Виявлено, що будівля ліцею має власне укриття, добре освітлене, утеплене, оснащене значною кількістю посадкових місць, що відповідає контингенту учнів ліцею, це, своєю чергою, дозволяє під час повітряної тривоги продовжувати проведення навчальних занять. У закладі навчання здійснюється за очною формою навчання, яка поєднується з елементами дистанційної. Однак, як засвідчують результати аналізу використання дистанційної форми навчання (яка мала місце і в попередні роки у зв'язку з пандемією коронавірусу), спостерігається зниження мотивації учнів до навчання, переважання «кліпового» мислення, що, безперечно, позначилось на показниках підсумкової успішності випускників ліцею: за результатами ЗНО та НМТ до впровадження цієї форми (2019 р.) середній показник становив 181 бал, у 2024 – 154,5. Однак ми вважаємо, що ці дані є підтвердженням загальної ситуації в державі. Загалом Білоцерківський ліцей Малої академії наук забезпечує якісну профільну підготовку учнів до оволодіння професією. Свідченням є факт про збереження цього закладу у ТОП-200 середніх закладів освіти України.

Звернемось до результатів опитування учнів щодо їхнього бачення освітнього процесу в ліцеї з початком війни. Опитані засвідчили, що оголошення воєнного стану вважають закономірним розпорядженням керівника держави щодо регулювання діяльності у всіх сферах життя українців в умовах, що склались. «Усе, що відбувається на користь людей і держави, сприймаємо як належне». Однак сприйняття початку вій-

ни для них було пов'язане з негативними переживаннями, учні поділились спогадами про особливості їхнього емоційного стану та членів родини: «я булав шоці», «сприйняли негативно», «були в розпачі», «із жахом сприйняли», «неймовірне хвилювання»; «стресово, але все одно залишились в Україні, намагаємось допомагати ЗСУ».

Зміни в соціальному статусі держави у зв'язку з війною не могли не позначитись на організації освітнього процесу в закладах освіти. Учні ліцею запропонували таку інформацію щодо *організаційних трансформацій* в освітньому процесі закладу: «постійні повітряні тривоги, нерегулярність електропостачання зумовили введення дистанційної, синхронної, асинхронної форм організації навчання»; змінились і постійні локації проведення занять: «під час повітряної тривоги навчання продовжується в очному режимі, в укритті, однак немає можливості в цей час займатись у спортзалі»; уведені відповідні сигнали небезпеки: «лунає три дзвінки, і спускаємось в укриття». Респонденти звернули увагу на посилення *психологічного супроводу* діяльності та поведінки учнів під час воєнного стану, попередження виникнення стресу; його здійснюють керівники закладу, класні керівники, вчителі. Крім того, «щотижня проводяться заняття з психології», «психолог співпрацює з медичною сестрою, завжди готові надати психологічну й медичну допомогу учням», «психолог цікавиться нашим психоемоційним станом, за потреби проводить бесіди»; «викладачі постійно спілкуються з нами з будь-яких тем», «педагоги спілкуються, не залишають нас наодинці із нашими страхами», «наголошують на тому, що ми за будь-якої стресової ситуації можемо звертатись до них за порадою чи просто поговорити»; «завжди бажають мирних і спокійних ночей». Таким чином, узагальнені результати опитування учнів ліцею дозволяють нам констатувати наявність у закладі позитивної емоційної атмосфери: «я ще не був у такому стані (стресовому)», «викладачі демонструють нам позитивний настрій, толерантні в стосунках із нами, відкриті і дружелюбні», «проявляють терплячість і розуміння», «комфортна психологічна атмосфера на уроці».

Дослідження підтвердило й прогнози вчених щодо можливих *трансформацій* у *методичному забезпеченні* освітнього процесу в ліцеї: широко стали застосовуватись неактивні раніше методи: збільшилась питома вага самостійної роботи учнів; підготовка відеоматеріалів теоретичних занять, занять із демонструванням алгоритму проведення лабораторних робіт, надсилання цих матеріалів у Classroom для самостійного ознайомлення учнів за умови неможливості проведення занять у форматі офлайн. Респонденти зазначили підвищення рівня актуалізації методичної майстерності викладачів, застосування прийомів паралелізму («добре і цікаво розповідають»).

Доречним є звернення до проблеми *змістових трансформацій* в навчанні учнів. Опитувані зазначили, що, не дивлячись на війну, педагоги «багато уваги приділяють викладанню предметів з підготовки до НМТ»; зроблено акценти на викладанні «громадянської освіти, історії, української мови як національної мови народу, що виборює свою незалежність»; «під час викладання громадянської освіти приділяють увагу засвоєнню учнями знань про свої права й обов'язки», «про безпеку під час війни»; «про національну безпеку»; «у викладанні історії пропонується постійне порівняння з подіями, що відбуваються нині», «наголошується на тому, як упродовж століть Україна й українці обмежувались у своїх правах».

Виховна робота в ліцеї продовжується всупереч особливим умовам, що склались. Учні зазначили, що акцентується увага на патріотичному вихованні, формуванні національної свідомості та ідентичності, на критичному аналізі інформації,

що надходить з різних джерел, боротьбі з фейками. Новою формою організації цього напрямку діяльності ліцею є волонтерство, в якому беруть активну участь ліцеїсти та їхні педагоги. Колективу освітньої установи за патріотизм, активну громадянську позицію та допомогу військовослужбовцям 43-ї Окремої артилерійської бригади імені гетьмана Тараса Трясила оголошено «Подяку військової частини А3085», підписану командиром, полковником Олегом Шевчуком. У виховній роботі використовуються національно й патріотично зорієнтовані екскурсії (до Холодного Яру, Чигирин, Суботова та ін. історичних місць).

У ліцеї, з часу його заснування, існує традиція тісної взаємодії з батьками, що базується на дотриманні єдиних вимог щодо виховання старших підлітків і сприяння ґрунтовності їхньої профільної підготовки в цій освітній установі. В умовах воєнного стану традиція поглиблена за рахунок дотримання спільних вимог щодо безпеки життя дітей. Так, зокрема щоденно після закінчення занять, учні самостійно не переміщуються містом: їх забирає додому хтось із батьків.

Спільна робота педагогічного колективу й батьків спрямована на збереження ментального, фізичного здоров'я дітей, створення сприятливих умов для їхньої підготовки до вступу у ЗВО. Однак війна, що триває з 2014 року, третій рік широкомасштабного вторгнення вносять у цей процес корективи. До 15% респондентів зазначили, що втратили мотивацію до вибору професії, у деякого (3%) пріоритети змінились; проте наявні старшокласники, в яких мотивація поглибилась (4%), у решти респондентів в цьому аспекті суттєвих змін не відбулось.

Інтерв'ювання вчителів ліцею переконує в тому, що війна погіршила стан здоров'я учасників освітнього процесу, психологічно виснажила і викладачів, і учнів. Однак жоден з респондентів не зазначив, що з огляду на зазначене в них знизився рівень працездатності. Навпаки, кожен із них активно шукає й використовує інноваційні освітні та виховні технології, які спонукають учнів досліджувати, розширювати кругозір, розвиватись. Вони добре володіють знаннями про вікові особливості старших підлітків, проблеми інтелектуального зростання, зумовлені ними (розширення системи знань, усвідомлене ставлення до них; здатність самостійно обирати траєкторію свого розвитку, етичний максималізм, внутрішня свобода; штучний інтелект перешкоджає самопізнанню, саморозвитку; наявні чинники ризику індивідуального розвитку), враховують їх як для здійснення індивідуального підходу, так і для вибору технологій колективного навчання.

Парадоксально, але війна дала поштовх до широкого вибору і персоніфікованого застосування педагогами ліцею освітніх інновацій. До них опитані відносять всі комп'ютерні технології, технології життєвого проекту, комунікативні технології, технології проблемного навчання, технології формування критичного мислення. Особливості предмета викладання зумовлюють доцільність використання й специфічних освітніх технологій: ГІС, електронні карти, майстер-класи з різних видів спорту, відео-уроки, уроки-квести, вебінари, семінари-практикуми та ін.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У статті запропоновано результати здійсненого теоретико-емпіричного дослідження, присвяченого виявленню змін в організації, змісті, методиці навчання учнів ліцею в умовах воєнного стану. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у визначенні методології освітньої діяльності ліцею в умовах воєнного стану, розроблені рекомендацій щодо змісту навчання старших підлітків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Безпечне освітнє середовище (2022). Рекомендації Державної служби якості освіти. 18 серпня 2022 року. 14 с. URL: <https://sqe.gov.ua/bezpechne-osvitnie-seredovishhe-novi-vim/>
2. Когут І., Нікуліна О., Сирбу О., Жерьобкіна Т., Назаренко Ю. Війна та освіта : як рік повномасштабного вторгнення вплинув на українські школи. Київ : International Renaissance Foundation, 2023. 140 с.
3. Кудря О. В. Безпечне освітнє середовище в закладах середньої освіти та роль учителя в його формуванні. *Освітній процес в умовах війни та у повоєнний період : виклики, правила, перспективи*. Матеріали Всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації (4 березня – 14 квітня 2024 р.). Львів – Торунь : Liha Pres. 368 с.
4. Положення про ліцей. Постанова Кабінету Міністрів України від 11 жовтня 2021 року № 1062. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1062-2021-%D0%BF>
5. Ремех Т. О. Формування моделей безпечної поведінки школярів в освітньому процесі. *Освітній процес в умовах війни та у повоєнний період: виклики, правила, перспективи*. Матеріали Всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації. 4 березня – 14 квітня 2024 р. Львів – Торунь : Liha Pres. 368 с.
6. Чикалова М., Юхно Н. Особливості освітнього процесу в умовах повномасштабних бойових дій. *Український педагогічний журнал*. 2023. URL: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/673/746>

REFERENCES:

1. Bezpechne osvitnie seredovishche [A safe educational environment]. (2022). Rekomendatsii Derzhavnoi sluzhby yakosti osvity. 18 serpnia 2022 roku. Retrieved from: <https://sqe.gov.ua/bezpechne-osvitnie-seredovishhe-novi-vim/> [in Ukrainian].
2. Kohut, I., Nikulina, O., Syrbu, O., Zherobkina, T., Nazarenko, Yu. (2023). Viina ta osvita : yak rik povnomasshtabnoho vtorhnennia vplynuv na ukrainski shkoly [Education at War : How a Year of Full-Scale Invasion Affected Ukrainian Schools]. Kyiv : International Renaissance Foundation [in Ukrainian].
3. Kudria, O. V. (2024). Bezpechne osvitnie seredovishche v zakladakh serednoi osvity ta rol uchytelia v yoho formuvanni [A safe educational environment in secondary education institutions]. *Osvitnii protses v umovakh viiny ta u poviennyi period : vyklyky, pravyla, perspektyvy – The educational process in the conditions of war and in the postwar period : challenges, rules, prospects*. Materialy Vseukrainskoho naukovopedagogichnoho pidvyshchennia kvalifikatsii (4 bereznia – 14 kvitnia 2024 r.). Lviv – Torun : Liha Pres [in Ukrainian].
4. Polozhennia pro litsei [Regulation on the Lyceum]. (2021). Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 11 zhovtnia 2021 roku № 1062. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1062-2021-%D0%BF> [in Ukrainian].
5. Remekh, T. O. (2024). Formuvannia modelei bezpechnoi povedinky shkoliariv v osvitnomu protsesi [Formation of models of safe behavior of schoolchildren in the educational process]. *Osvitnii protses v umovakh viiny ta u poviennyi period : vyklyky, pravyla, perspektyvy - The educational process in the conditions of war and in the postwar period : challenges, rules, prospects*. Materialy Vseukrainskoho naukovopedagogichnoho pidvyshchennia kvalifikatsii. 4 bereznia 14 kvitnia 2024 r. Lviv Torun : Liha Pres [in Ukrainian].
6. Chykalova, M., Yukhno, N. (2023). Osoblyvosti osvitnoho protsesu v umovakh povnomasshtabnykh boiovykh dii [Peculiarities of the educational process in conditions of full-scale hostilities]. *Ukrainskyi pedagogichnyi zhurnal – Ukrainian Pedagogical Journal*. Retrieved from: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/673/746> [in Ukrainian].